

Daniel Bakota*

Stan badań nad dziejami ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono stan badań nad dziejami ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998. Omówione opracowania monograficzne, rozprawy i artykuły, które publikowano w pracach zbiorowych, ukazywały historię sportu na terenie województwa częstochowskiego. Publikacje te, powstałe dzięki historykom kultury fizycznej, najczęściej dotyczyły genezy i działalności Akademickiego Związku Sportowego, Szkolnego Związku Sportowego, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, jak również klubów sportowych. Były to opracowania w większości dotyczące dziejów organizacji i towarzystw sportowych oraz społecznych z terenu Częstochowy.

Słowa kluczowe: kluby sportowe, sport w województwie częstochowskim, stan badań.

I

Celem pracy jest przedstawienie stanu badań nad dziejami ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998.

Powstanie województwa częstochowskiego, zgodnie z ustawą sejmową 1 czerwca 1975 r., zainicjowało nowy etap dziejów Częstochowy i regionu. Województwo częstochowskie znalazło się wówczas, w wyniku decyzji władz cen-

* Mgr, asystent w Instytucie Kultury Fizycznej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

tralnych, wśród 49 nowo utworzonych województw w kraju. W jego skład weszło 10 miast, 7 zespolonych miast i gmin oraz 51 gmin¹.

Dla działalności sportowej były to jednak czasy borykania się z problemami finansowymi, wynikającymi z ograniczonej pomocy państwa, jak również z prywatyzacji zakładów pracy (po roku 1989), które rezygnowały z dofinansowywania zakładowych klubów sportowych. Przeobrażenia ustrojowe narastające w szybkim tempie od 1989 r. bardzo negatywnie wpłynęły na stan sportu masowego i wyczynowego.

W latach 1990–1994 zanotowano około 80-procentowy spadek nakładów finansowych na kulturę fizyczną i sport, zaniechano wielu inwestycji sportowych, nastąpiła likwidacja klubów i sekcji sportowych, jak również ograniczono kadrowo liczbę pracujących z dziećmi i młodzieżą trenerów i instruktorów².

II

Problematykę dziejów kultury fizycznej w Polsce w II połowie XX w., w tym również sportu jako jednej z form uczestnictwa w kulturze fizycznej, podejmowano m.in. w publikacjach Jerzego Gaja, Kajetana Hądzelka, Mirosława Ponczka, Leonarda Szymańskiego i Bernarda Woltmanna³.

Stan badań dotyczący dziejów kultury fizycznej (sportu) w Polsce w latach 1975–1998 należy ocenić jako niezadowalający. Problematyka kultury fizycznej (sportu) w jednostkach administracyjnych (województwach) w latach 1975–1998 podejmowana była głównie w dysertacjach doktorskich. Z tego zakresu zakończono przewody doktorskie Renaty Golanko, Juliana Jaroszewskiego, Jarosława

¹ A. Laskowski, *Organizacja i układ administracyjny województw*, „Ziemia Częstochowska”, t. XII: *Województwo częstochowskie. Szkice monograficzne w rozwoju społeczno-gospodarczym*, red. M. Stańczyk, Częstochowa 1978, s. 22–28.

² J. Gaj, P. Pieczyński, R. Urban, *Sport w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, [w:] *Zarys historii sportu w Polsce 1867–1997*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1999, s. 206.

³ M.in. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 1991; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997; *Sport w województwie gorzowskim w latach 1975–1990*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1993; *Zarys historii sportu w Polsce 1867–1997*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1999; M. Ponczek, *Kultura fizyczna a Kościół rzymskokatolicki w Polsce po II wojnie światowej*, Katowice 2003; L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004; L. Szymański, *Parlament Polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980*, Wrocław 1990; L. Szymański, *Sejm lat osiemdziesiątych wobec problemów kultury fizycznej w Polsce*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002, s. 313–329; L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1984.

Jaszczura-Nowickiego, Pawła Króla, Pawła Świdra i Krzysztofa Warchoła⁴. Ponadto z zakresu powyższej tematyki otwarto następujące przewody doktorskie: Dariusz Grzyb – „Rozwój kultury fizycznej w województwie nowosądeckim w latach 1975–1998”; Lesław Lassota – „Rozwój kultury fizycznej w województwie zamojskim w latach 1975–1989”; Iwona Pezdan-Śliż – „Rozwój kultury fizycznej w województwie rzeszowskim w latach 1975–1998”.

Na ziemi częstochowskiej badania naukowe nad historią ruchu sportowego, a szczególnie nad dziejami sportu szkolnego w Częstochowie, prowadzili Eligiusz Małolepszy i Juliusz Sętowski. W publikacji pt. *Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1953–2003* przedstawili m.in. uwarunkowania prawno-organizacyjne i finansowe działalności Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie, współzawodnictwo sportowe uczniów szkół podstawowych i średnich, sukcesy sportowców szkół częstochowskich na arenie wojewódzkiej i ogólnopolskiej oraz sukcesy kadry oświatowej w koszykówce, piłce nożnej, piłce siatkowej, tenisie stołowym i innych dyscyplinach. W opracowaniu tym zamieszczono również biogramy osób związanych ze sportem szkolnym w Częstochowie⁵.

Na temat sportu szkolnego ukazała się także praca Renaty Krystek, stanowiąca przyczynek do przedstawienia działalności Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1989–1998⁶.

Problematyka sportu szkolnego, szczególnie w okresie transformacji ustrojowej, znalazła miejsce w artykule Eligiusza Małolepszego pt. *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998 (na przykładzie wybranych gmin)*. Zamieszczone w nim informacje dotyczyły stanu bazy sportowej i rywalizacji uczniów w następujących gminach województwa częstochowskiego: Blachownia, Kłomnice, Poraj, Przyrów, Radków, Secemin i Szczekociny⁷.

⁴ R. Golanko, *Kultura fizyczna w województwie białkopodlaskim w latach 1975–1995*, AWF Poznań 1999; J. Jaroszewski, *Kultura fizyczna na Ziemi Kaliskiej w latach 1892–1998*, AWF Poznań 2008; J. Jaszczur-Nowicki, *Infrastruktura sportowa województwa elbląskiego w latach 1975–1995*, AWF Gdańsk 1997; P. Król, *Kultura fizyczna w województwie tarnobrzesckim w latach 1975–1998*, AWF Poznań 2004; P. Świder, *Kultura fizyczna w województwie krośnieńskim w latach 1975–1998*, ZWKF Gorzów Wlkp. 2007; K. Warchoń, *Kultura fizyczna w województwie przemyskim w latach 1975–1998*, AWF Warszawa 2000.

⁵ *Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1953–2003*, red. E. Małolepszy, J. Sętowski, Częstochowa 2006.

⁶ R. Krystek, *Sport szkolny w działalności Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1989–1998. Materiały do wykorzystania przez nauczycieli wychowania fizycznego*, Częstochowa 2001.

⁷ E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998 (na przykładzie wybranych gmin)*, „Studia Humanistyczne”, nr 2, Kraków 2002, s. 41–49.

Rywalizacja sportowa na szczeblu szkolnym ukazana została również w opublikowanej w 2009 r. pracy Artura Kity pt. *Uczniowski Klub Sportowy „Gol” Częstochowa. Geneza i rozwój kobiecej drużyny piłkarskiej (1996–2008)*. Autor oprócz zmagania sportowych zaprezentował w monografii genezę częstochowskiego klubu piłki nożnej kobiet, jego uwarunkowania organizacyjne i finansowe oraz bazę sportową. Najwięcej uwagi poświęcił jednak działalności sportowej klubu⁸.

Treści dotyczące współzawodnictwa sportowego i sukcesów uczniów zawarto w monografiach szkół podstawowych i średnich⁹ oraz w informatorze o Gimnazjum i Liceum im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie¹⁰. Ponadto informacje, dotyczące klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego na terenie Polski, zamieszczono w artykule Bożeny Maksimowskiej¹¹. Należy również zwrócić uwagę, iż w jednym z informatorów wydanych z okazji organizacji VII Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży w Częstochowie zaprezentowano w sposób rzetelny szczegółowy program zawodów w takich dyscyplinach, jak: akrobatyka sportowa, boks, gimnastyka artystyczna, gimnastyka sportowa, judo, koszykówka, piłka siatkowa, podnoszenie ciężarów, szermierka, tenis stołowy oraz zapasy w stylu klasycznym i wolnym¹².

Istotny wkład do stanu badań nad dziejami ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998 wniosły rozprawy i opracowania monograficzne klubów sportowych.

⁸ A. Kita, *Uczniowski Klub Sportowy „Gol” Częstochowa. Geneza i rozwój kobiecej drużyny piłkarskiej (1996–2008)*, Częstochowa 2009.

⁹ K. Albrycht i inni, *10 lat VIII Liceum Ogólnokształcącego Samorządowego w Częstochowie 1994–2004*, Częstochowa 2004; N. Giersztof, M. Kaczmarek, *Monografia SP 39 im. M. Konopnickiej w Częstochowie 1965–2005*, Częstochowa 2005; *Czterdzieści dwa lata Czterdziestej Drugiej: Szkoła Podstawowa nr 42 im. Jana Brzechwy w Częstochowie 1966–2008*, red. J. Górecki, J. Sętowski, Częstochowa 2008; I. Kociołek, U. Zaleska, *Z tradycją w XXI wiek. Monografia Gimnazjum i Liceum im. Juliusza Słowackiego w Częstochowie*, Częstochowa 2007; J. Kołodziejski, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie w latach 1920–2000*, Częstochowa 2000; J. Kołodziejski, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. Romualda Traugutta w Częstochowie 1920–2005*, Częstochowa 2005; *Monografia (1949–2004) V Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Częstochowie*, Częstochowa 2004; *80 lat Zespołu Szkół im. Jana Kochanowskiego w Częstochowie*, Częstochowa 2002; *50 lat Zespołu Szkół Ekonomicznych w Częstochowie*, Częstochowa 2001; *IV Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie 1862–2007. Szkoła, nauczyciele, wychowankowie. Monografia*, red. J. Sętowski, Częstochowa 2007; *XXX-lecie Zespołu Szkół im. C.K. Norwida. Monografia szkoły*, Częstochowa 1995; S. Zatoński, *Pół wieku Szkoły Rolniczej w Złotym Potoku 1948–1998*, Złoty Potok 1998.

¹⁰ *Informator o Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza*, Częstochowa 1995.

¹¹ B. Maksimowska, *Klasy i szkoły sportowe oraz szkoły mistrzostwa sportowego w Polsce*, „Kultura Fizyczna”, z. III, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 2000, s. 67–82.

¹² *VII Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży. Informator*, Częstochowa 1980.

W książce pt. *Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie w latach 1945–2000* Wiesław Pięta przedstawił w sposób syntetyczny działalność Klubu Uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie (KU AZS WSP) i Klubu Uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego Politechniki Częstochowskiej (KU AZS PCz). Ponadto zaprezentował działalność częstochowskich klubów AZS, które powstały w latach 1995–1998 (KU AZS Wyższej Szkoły Zarządzania, KU AZS Wyższej Szkoły Języków Obcych, KU AZS Centrum Języków Europejskich, KU AZS Wyższego Seminarium Duchownego oraz klubów środowiskowych AZS Piłki Siatkowej i Strzelectwa Sportowego). W pracy tej odniósł się również do bazy materialnej, pracy organizacyjnej, szkoleniowej i wyników sportowych¹³. Publikacja ta powstała na bazie jego własnej rozprawy doktorskiej pt. *Rozwój sportu akademickiego w Częstochowie w latach 1945–1998*¹⁴. Wiesław Pięta był jednym z pierwszych, który zajął się problematyką Akademickiego Związku Sportowego w Częstochowie. Napisał kilka publikacji na temat tej organizacji i działających w niej sekcji¹⁵.

W 2001 r. opublikowana została praca zbiorowa pod red. Andrzeja Nowakowskiego pt. *Wybrane zagadnienia z organizacji i historii Akademickiego Związku Sportowego. Na 55-lecie AZS w Częstochowie (1945–2000)*¹⁶.

Ponadto wiele informacji, wyłącznie na temat sekcji piłki siatkowej mężczyzn w Akademickim Związku Sportowym w Częstochowie, można znaleźć

¹³ W. Pięta, *Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie w latach 1945–2000*, Częstochowa 2007.

¹⁴ W. Pięta, *Rozwój sportu akademickiego w Częstochowie w latach 1945–1998*. (praca doktorska), AWF Katowice 2002.

¹⁵ W. Pięta, *Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie w Trzeciej Rzeczypospolitej (1989–2000)*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002, s. 507–514; W. Pięta, *Wychowanie fizyczne i sport w Uczelni Pedagogicznej Częstochowy w latach 1971–1996*, „Kultura Fizyczna”, z. I, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 1997, s. 63–80; W. Pięta, *Piłka nożna w częstochowskim AZS*, [w:] *Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura. Księga dedykowana Jubileuszowo Profesorowi Władysławowi Szlufikowi*, red. U. Ordon, S. Podobiński, Częstochowa 2000, s. 401–406; W. Pięta, *Powstanie i dorobek AZS Politechniki Częstochowskiej (1974–2000)*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce Południowej*, red. A. Nowakowski, Wadowice 2001, s. 52–64; W. Pięta, *Kronika osiągnięć sportowych studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie w latach 1973–1993*, Częstochowa 1993; W. Pięta, P. Pięta, B. Pięta, *Księga Jubileuszowa AZS Częstochowa*, Częstochowa 2000; S. Kupczyk, W. Pięta, *X lat Klubu Uczelnianego AZS Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie*, Częstochowa 1983; *25-lecie Akademickiego Związku Sportowego: księga pamiątkowa*, red. W. Pięta, S. Podobiński, Częstochowa 1998.

¹⁶ *Wybrane zagadnienia z organizacji i historii Akademickiego Związku Sportowego. Na 55-lecie AZS w Częstochowie (1945–2000)*, red. A. Nowakowski, Częstochowa 2001.

w opracowaniu Krzysztofa Mecnera pt. *80 lat polskiej siatkówki. Od przebijanki do ligi światowej*. Opracowanie zawiera m.in. wszystkie mecze reprezentacji Polski w latach 1948–2001, w których udział brali również zawodnicy z Częstochowy, tabele ligowe oraz składy zwycięskich drużyn w mistrzostwach Polski¹⁷. Tematykę siatkówki podjął także Tomasz Grzybowski w artykule pt. *Polskie drużyny piłki siatkowej w europejskich rozgrywkach pucharowych w latach 1989–2000*. Zamieścił w nim informacje dotyczące udziału siatkarzy AZS Częstochowa w Pucharze Europy Mistrzów Klubowych, w Pucharze Konfederacji i w Lidze Mistrzów¹⁸.

Oprócz publikacji dotyczących genezy i działalności Akademickiego Związku Sportowego w Częstochowie ukazało się m.in. opracowanie Janusza Wróbla i Marka Wójcika zatytułowane *Monografia. 70 lat Częstochowskiego Klubu Sportowego „Budowlani”*, w którym zaprezentowano historię klubu, działalność sekcji pływackiej (1979–1990), sekcji trójboju nowoczesnego (1984–1990) i sekcji lekkoatletycznej (1965–1992). Ponadto zamieszczono zestawienie wyników sportowych pływaków w latach 1980–1989, biorących udział m.in. w Ogólnopolskich Spartakiadach Młodzieży, Ogólnopolskich Zawodach w Pływaniu Juniorów Młodszych czy Halowych Mistrzostwach Polski Juniorów Młodszych; zestawienie trenerów i instruktorów lekkoatletyki pracujących w klubie w latach 1965–1992; zestawienie rekordów Polski ustanowionych przez zawodników klubu CKS „Budowlani”, jak również informacje o osiągnięciach indywidualnych i zespołowych w lekkoatletyce w latach 1965–1992¹⁹.

Problematyka dziejów ruchu sportowego w województwie częstochowskim znalazła miejsce w opracowaniu Andrzeja Tajchmana pt. *Diamentowy Jubileusz Aeroklubu Częstochowskiego 1945–2005. Kalendarium sześćdziesięciolecia*. W publikacji tej, której nadano formę kalendarium, zawarto wiele nazwisk osób, które uczestniczyły w licznych przedsięwzięciach organizacyjnych, szkoleniowych, jak również sportowych Aeroklubu Częstochowskiego. W opracowaniu zamieszczono biogramy osób najbardziej zasłużonych dla częstochowskiego sportu lotniczego, m.in. Janusza Darochy, Mieczysława Foltyńskiego, Mariana Kaziroda, Jerzego Lutkowskiego, Zbigniewa Mądryckiego, Andrzeja Osowskiego, Jerzego Ostrowskiego, Henryka Sięgi, Włodzimierza Skalika, Andrzeja Tajchmana i Józefa Trzepizura. Publikacja ta stanowi doskonały fundament do opra-

¹⁷ K. Mecner, *80 lat polskiej siatkówki. Od przebijanki do ligi światowej*, Warszawa 2002.

¹⁸ T. Grzybowski, *Polskie drużyny piłki siatkowej w europejskich rozgrywkach pucharowych w latach 1989–2000*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002, s. 483–489.

¹⁹ J. Wróbel, M. Wójcik, *Monografia. 70 lat Częstochowskiego Klubu Sportowego „Budowlani”*, Częstochowa 1992.

cowania w przyszłości innych wydawnictw jubileuszowych, np. historii aeroklubu, albumu czy też zbioru wspomnień²⁰. Należy również zwrócić uwagę, iż w 1988 r. Aeroklub Częstochowski zorganizował na lotnisku w Rudnikach Mistrzostwa Państw Socjalistycznych w lataniu precyzyjnym. Z tej okazji wydano informator ze szczegółowym programem tychże zawodów²¹.

Cennych informacji na temat historii sportu w Częstochowie w latach 1975–1998, szczególnie sportu żużlowego, dostarczyła publikacja Marka Soczyka pt. *Sześćdziesiąt lat w lidze polskiej minęło. Częstochowski Klub Motocyklowy (CKM) „Włókniarz” 1946–2008*. Autor zamieścił w niej historię klubu; wyniki Memoriałów im. Bronisława Idzikowskiego i Marka Czernego; wykaz rekordów osiągniętych na torze w Częstochowie; wykaz prezesów CKM „Włókniarz”; wykaz zawodników, którzy startowali w barwach CKM „Włókniarz”, jak również biogramy wybranych zawodników, którzy w latach 1975–1998 reprezentowali barwy częstochowskiego „Włókniarza”, m.in. Dariusza Biedy, Mirosława Błaszaka, Jerzego Bożyka, Marka Cieślaka, Sławomira Drabika, Jacka Gierzyńskiego, Czesława Goszczyńskiego, Józefa Jarmuły, Andrzeja Jurczyńskiego, Józefa Kalfa, Jerzego Kowalczyka, Zygmunta Nocunia, Rafała Osumka, Artura Pietrzyka, Roberta Przygódzkiego, Andrzeja Puczyńskiego, Dariusza Rachwalika, Włodzimierza Tomaszewskiego, Sebastiana Ułamka, Zenona Urbańca i Lecha Zaparta²².

Krótki wątek historyczny częstochowskiego sportu, dotyczący genezy i rozwoju taekwon-do w Częstochowie, jak również sukcesy odnoszone przez zawodników tej dyscypliny, przedstawił w swych pracach Jacek Wąsik²³.

Istotny wkład do stanu badań nad dziejami ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998 wniosły monografie klubów utożsamianych przede wszystkim z piłką nożną, pomimo ich wielosekcyjności.

Na terenie Częstochowy istniały 3 takie kluby, na temat których wydano opracowania monograficzne: Robotniczy Klub Sportowy „Raków” Częstochowa, Międzyzakładowy Robotniczy Klub Sportowy „Skra” Częstochowa i Klub Ogólno-Sportowy „Victoria” Częstochowa.

W publikacjach dotyczących Robotniczego Klubu Sportowego „Raków” Częstochowa przedstawiono bogatą historię klubu, jego sukcesy oraz działalność

²⁰ A. Tajchman, *Diamentowy Jubileusz Aeroklubu Częstochowskiego 1945–2005. Kalendarium sześćdziesięciolecia*, Częstochowa 2005.

²¹ *IV Samolotowe Mistrzostwa Państw Socjalistycznych: Częstochowa 26 czerwca – 3 lipca 1988*, Częstochowa 1988.

²² M. Soczyk, *Sześćdziesiąt lat w lidze polskiej minęło. Częstochowski Klub Motocyklowy (CKM) „Włókniarz” 1946–2008*, Częstochowa 2009.

²³ J. Wąsik, *Informator Taekwon-do*, Częstochowa 2000; J. Wąsik, *Taekwon-do dla początkujących*, Częstochowa 2001.

sekcji bokserskiej, brydża sportowego, koszykówki, lekkoatletycznej, piłki nożnej, piłki ręcznej, piłki siatkowej, szachów, tenisa stołowego i tenisa ziemnego. Zamieszczono też biogramy zawodników i działaczy tworzących historię klubu²⁴.

W 1981 r., z okazji 55-lecia istnienia, wydano publikację dotyczącą Międzyzakładowego Robotniczego Klubu Sportowego „Skra” Częstochowa. Zaprezentowano w niej rys historyczny klubu, jego osiągnięcia, jak również działalność istniejących w nim sekcji, tj. bokserskiej, brydża sportowego, kolarskiej, koszykówki, lekkoatletycznej, piłki nożnej, piłki ręcznej, piłki siatkowej, pływackiej, szachów, szermierczej i tenisa stołowego²⁵.

Innym klubem wielosekcyjnym, który doczekał się opracowań monograficznych, był założony w 1922 r. Klub Ogólno-Sportowy „Victoria” Częstochowa. Pomimo iż na ogół jest utożsamiany z sekcją piłki nożnej, specjalizował się również w sekcjach: bokserskiej, hokeja na lodzie, kolarskiej, koszykówki, lekkoatletycznej, piłki ręcznej, piłki siatkowej, pływackiej, podnoszenia ciężarów, szachów, tenisa stołowego oraz tenisa ziemnego²⁶.

Podobnych opracowań monograficznych doczekały się kluby spoza Częstochowy, należące do województwa częstochowskiego.

W publikacji Michała Pawełczyka pt. *Dzieje lublinieckiej „Sparty” 1936–1986*, oprócz historii klubu, przedstawiono działalność sekcji sportowych funkcjonujących w klubie, m.in. bokserskiej, brydża sportowego, gimnastyki, piłki nożnej, piłki ręcznej, piłki siatkowej, podnoszenia ciężarów, szachów, szermierczej, tenisa stołowego oraz warcabów. Ponadto celem tej pracy było ukazanie sportowców i działaczy społecznych, którzy służyli temu klubowi²⁷.

Monografię poświęcono również genezie i działalności Ludowego Klubu Sportowego „Zawisza” Pajęczno. Na początku swego istnienia klub prowadził sekcję kolarską, lekkoatletyczną, piłki nożnej, piłki siatkowej, strzelecką, szachów, szermierczą i tenisa stołowego. Jednak sekcją, która nieprzerwanie prowadziła i nadal prowadzi swoją działalność – jest sekcja piłki nożnej. Należy zwrócić uwagę, iż drugą sekcją, która działa od momentu powstania do dnia dzisiejszego, z wyjątkiem lat 1986–1990, jest sekcja piłki siatkowej²⁸.

²⁴ 70 lat RKS „Raków” Częstochowa, Częstochowa 1991; 75 lat RKS „Raków” Częstochowa, Częstochowa 1997.

²⁵ 55 lat MRKS „Skra” Częstochowa 1926–1981, Częstochowa 1981.

²⁶ R. Kuczera, *Victoria Częstochowa 1922–2004. Historia Klubu*, Częstochowa 2004; Z. Pietraszek, *75 lat KS „Victoria” Częstochowa*, Częstochowa 1997; *Victoria Częstochowa 1922–2007*. Jednodniówka wydana na 85-lecie klubu.

²⁷ M. Pawełczyk, *Dzieje lublinieckiej „Sparty” 1936–1986*, Lubliniec 1986.

²⁸ M. Kamiński, *Monografia MLKS „Zawisza” Pajęczno*, Łódź 1991.

W 2003 r. została opublikowana praca Edwarda Czyży pt. *50-lecie Klubu Sportowego „Jedność” w Boronowie*. Autor przedstawił w niej rys historyczny klubu oraz zaprezentował działalność istniejących w nim sekcji sportowych, m.in. lekkoatletycznej, piłki nożnej, podnoszenia ciężarów, szachów i tenisa stołowego. W monografii, oprócz zestawienia wyników i tabel, wymieniono również najbardziej utytułowanych zawodników i działaczy, którzy tworzyli historię klubu „Jedność” Boronów²⁹.

Klubem z bogatymi tradycjami był Klub Sportowy „Pogoń” Blachownia. W publikacjach, które ukazały się z okazji okrągłych rocznic jego działalności, można znaleźć treści odnoszące się do historii klubu, jak również prowadzonych w nim sekcji, m.in. koszykówki, lekkoatletycznej, piłki nożnej, piłki siatkowej, szachów i tenisa stołowego. W opracowaniach tych zamieszczono też informacje dotyczące działalności sekcji badmintona w Młodzieżowym Klubie Sportowym „Dwójka” w latach 1988–2003³⁰. Ponadto w 2008 r. w ukazała się praca Mieczysława Szkody, Krzysztofa Imiołka i Rafała Ziółka na temat historii obiektów sportowych na terenie Blachowni³¹.

Opracowania monograficznego doczekał się również Ludowy Klub Sportowy „Śląsk” Koszęcin. W publikacji Józefa Kochanka pt. *Ludowy Zespół [Klub] Sportowy [LZS, LKS] „Śląsk” Koszęcin. Lata 1948–2008* zamieszczono treści dotyczące genezy i działalności klubu, z uwzględnieniem podziału na sekcje, tj. jeździecką, kolarską, piłki nożnej, piłki ręcznej, piłki siatkowej, podnoszenia ciężarów, skata sportowego (gra karciana), szachów, szermierczą i tenisa stołowego. Ponadto przedstawiono zestawienie prezesów i działaczy sprawujących funkcję w Zarządzie klubu w latach 1948–2008 oraz listę trenerów³².

Ponadto problematyka sportu klubowego w wybranych gminach województwa częstochowskiego w okresie transformacji ustrojowej (1989–1998) poruszona została w artykule Eligiusza Małolepszego³³.

²⁹ E. Czyż, *50-lecie Klubu Sportowego „Jedność” w Boronowie*, Boronów 2003.

³⁰ M. Szkoda, *70 lat KS „Pogoń” Blachownia (1924–1994)*, Blachownia 1994; K. Imiołek, M. Kwaśnicki, Z. Ostrowski, M. Szkoda, *Jubileusz 80-lecia KS „Pogoń” Blachownia 1924–2004*, Blachownia 2004; R. Ziółek, *85 lat KS „Pogoń” Blachownia. Kolejne 5 lat historii*, Blachownia 2009.

³¹ M. Szkoda, K. Imiołek, R. Ziółek, *Historia obiektów sportowych w Blachowni*, Blachownia 2008.

³² J. Kochanek, *Ludowy Zespół [Klub] Sportowy [LZS, LKS] „Śląsk” Koszęcin. Lata 1948–2008. Monografia*, Koszęcin 2008.

³³ E. Małolepszy, *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998 (na przykładzie wybranych gmin)*, „Studia Humanistyczne”, nr 2, Kraków 2002, s. 41–49.

Treści dotyczące m.in. klubów sportowych z terenu Częstochowy, Częstochowskiego Okręgowego Związku Żeglarskiego, Międzyklubowego Ośrodka Żeglarskiego w Poraju i Stadionu Miejskiego przy ul. Olsztyńskiej – można znaleźć w publikacjach Bogdana Snocha³⁴.

Badania naukowe nad dziejami Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (TG „Sokół”) na ziemi częstochowskiej prowadziła Teresa Drozdek-Małolepsza. W 2009 r., pod jej redakcją, ukazała się publikacja pt. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*³⁵. W jednym z rozdziałów książki, autorstwa Eligiusza Małolepszego i Wacława Baczyńskiego, zatytułowanym *Reaktywowanie i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie w latach 1992–2006* zamieszczono informacje na temat prowadzonych przez gniazdo sekcji, m.in. gier sportowych (przede wszystkim powstałej w 1995 r. sekcji koszykówki), gimnastyczno-akrobatycznej, turystyki i krajoznawstwa. W omawianym okresie przedstawiono także działalność kulturalno-oświatową TG „Sokół” w Częstochowie³⁶.

Problematyka dziejów ruchu sportowego niestety nie znalazła miejsca w opublikowanych opracowaniach monograficznych gmin województwa częstochowskiego, tj. Kłomnic, Mykanowa, Secemina i Żytna³⁷. Wyjątek stanowi publikacja Józefy Wiśniewskiej pt. *Dzieje Miasta i Gminy Koziegłowy*, w której autorka zamieściła informacje na temat prowadzonej sekcji kolarskiej w Ludowym Zespole Sportowym Koziegłowy, który w 1983 r. zmienił nazwę na Ludowy Klub Sportowy „Błękitni” Koziegłowy³⁸. Drugim takim opracowaniem jest monografia wsi Strzebiń, autorstwa Józefa Kochanka, w której zawarto treści dotyczące Ludowego Klubu Sportowego „Victoria” Strzebiń³⁹. Natomiast trzecią monografią, w której kilkanaście wersów poświęcono działalności Ludowego Klubu

³⁴ B. Snoch, *Mała Encyklopedia Częstochowy*, Częstochowa 2002; B. Snoch, *Mały Leksykon Częstochowy*, Częstochowa 1995.

³⁵ T. Drozdek-Małolepsza, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, Częstochowa 2009.

³⁶ E. Małolepszy, W. Baczyński, *Reaktywowanie i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie w latach 1992–2006*, [w:] *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, red. T. Drozdek-Małolepsza, Częstochowa 2009, s. 55–72; zob. też: E. Małolepszy, W. Baczyński, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Ziemi Częstochowskiej w latach 1906–1993. Zarys dziejów*, Częstochowa 1994.

³⁷ M. Antoniewicz, *Gmina Mykanów*, Mykanów 1999; E. Biłos, E. Klimas, *Secemin. Dziedzictwo kulturowe Gminy*, Secemin 2004; *Dawniej i dziś – wędrówka po śladach lokalnej kultury i historii*, red. K. Wójcik, R. Kępa, Garnek 2004; A.J. Zakrzewski, J. Związek, *Żytno (1198–1998)*, Żytno 1998.

³⁸ J. Wiśniewska, *Dzieje Miasta i Gminy Koziegłowy*, Katowice 1996.

³⁹ J. Kochanek, *Monografia sołectwa Strzebiń*, Strzebiń 2004.

Sportowego „Lot” Konopiska, jest publikacja Barbary Herby pt. *Dzieje Konopisk i okolic*⁴⁰.

Dzieje ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998 były wielokrotnie poruszane w pracach niepublikowanych. Były to prace licencjackie i magisterskie.

Geneza i działalność klubów sportowych, jak również rozwój piłki nożnej i siatkowej, na terenie województwa częstochowskiego to tematyka przewodnia większości tych rozpraw⁴¹.

⁴⁰ B. Herba, *Dzieje Konopisk i okolic*, Konopiska 2004.

⁴¹ S. Bekus, „Działalność Ludowego Zespołu Sportowego «Orkan» Rzerzęczyce w latach 1936–1996” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1998; M. Ciura, „Działalność sekcji tenisa stołowego AZS WSP Częstochowa w latach 1973–1989” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1998; K. Dugacz, „Geneza i działalność Zakładowego Klubu Sportowego «Motor» Praszka do 2002 roku” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2004; T. Dzierżyk, „Piłka nożna w województwie częstochowskim w latach 1975–1995. Zarys dziejów” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1998; P. Gazda, „Zarys dziejów Ludowych Zespołów Sportowych w województwie częstochowskim w latach 1975–1989” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000; M. Halikiewicz, „Działalność Częstochowskiego Klubu Motocyklowego «Włókniarz» Częstochowa w latach 1950–1996” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1997; N. Janusz, „Piłka nożna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2001; D. Jagusiak, „Piłka siatkowa w województwie częstochowskim w latach 1975–1989” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000; A. Kamasińska, „Działalność Klubu Sportowego «Częstochowianka» w latach 1936–2002” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2004; K. Kierach, „Geneza i działalność Ludowego Klubu Sportowego «Naprzód» Ostrowy do 2002 roku” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2003; G. Kokott, „Historia i rozwój sekcji piłki nożnej RKS «Raków» Częstochowa w latach 1961–1996” (praca licencjacka), AWF Warszawa 1997; D. Konieczny, „85-lecie Klubu Sportowego «Raków» Częstochowa” (praca magisterska), AJD Częstochowa 2006; M. Kowalczyk, „Historia Klubu Sportowego «Victoria 1922» Częstochowa w latach 1922–1990” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1995; B. Kowalski, „Geneza i działalność Gminnego Ludowego Klubu Sportowego «LOT» Konopiska do 2002 roku” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2004; O. Krzyżanowski, „Działalność Akademickiego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1989–2001” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2002; R. Kuczera, „Monografia sekcji piłki nożnej Klubu Sportowego Victoria Częstochowa w latach 1922–1993” (praca magisterska), AWF Biała Podlaska 1993; A. Leśniewski, „Geneza i działalność LKS «Zawisza» Pajęczno do 1989 roku” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000; B. Mielczarek, „Rozwój sekcji piłki nożnej w MOKSiR «Znicz» Kłobuck w latach 1989–1998” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1999; P. Podwysocki, „80 lat sekcji piłki nożnej w Robotniczym Klubie Sportowym «Raków» Częstochowa 1921–2001” (praca magisterska), UŚ Katowice 2001; B. Rydzek, „Działalność Aeroklubu Częstochowskiego w latach 1945–1995” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1997; P. Skuza, „Działalność Klubu Sportowego «Skra» w Częstochowie w latach 1926–1990” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1995; P. Tomaszewski, „Powstanie i rozwój ruchu sportowego w Częstochowie. 70 lat RKS «Raków» Częstochowa” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1993.

Pozostałe prace dotyczyły m.in. rozwoju wychowania fizycznego i sportu w konkretnych gminach województwa częstochowskiego⁴² oraz udziału kobiet w częstochowskim sporcie⁴³.

Ponadto w jednej z prac promocyjnych przedstawiono przebieg kariery sportowej znakomitego żużlowca – Marka Cieślaka⁴⁴.

III

Przedstawiony stan badań odnosi się do dziejów ruchu sportowego w województwie częstochowskim w latach 1975–1998. W tym zakresie opracowano genezę i działalność Akademickiego Związku Sportowego w Częstochowie, ukazano zarys problematyki dotyczącej sportu szkolnego, genezy i działalności klubów sportowych oraz Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie. Opracowania te w większości dotyczą dziejów klubów sportowych, a także organizacji i towarzystw sportowych i społecznych z terenu Częstochowy. Nie wiele wydano publikacji odnoszących się do zagadnienia sportu w pozostałych miastach i gminach województwa częstochowskiego. Największy wkład w rozwój tych badań wnieśli historycy kultury fizycznej, dzięki którym powstały opracowania monograficzne, rozprawy i artykuły zamieszczone w pracach zbiorowych.

Przedstawiony stan badań wskazuje na konieczność podjęcia działań zmierzających do napisania monograficznej pracy przedstawiającej dzieje sportu w województwie częstochowskim w latach 1975–1998.

⁴² S. Bekus, „Kultura fizyczna w gminie Kłomnice w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 1999; D. Burza, „Wychowanie fizyczne i sport w gminie Dąbrowa Zielona” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2004; I. Klimas, „Wychowanie fizyczne i sport w gminach Radków i Secemin w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000; I. Klimas, „Wychowanie fizyczne i sport gminy Secemin w latach 1989–1996” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1998; K. Królak, „Wychowanie fizyczne i sport na terenie gminy Poraj w latach 1989–1998” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 2000; B. Mielczarek, „Wychowanie fizyczne i sport w Kłobucku w latach 1945–1999” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2002; S. Nowak, „Wychowanie fizyczne i sport w gminie Janów w okresie transformacji ustrojowej w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2001; K. Rogozik, „Kultura fizyczna w gminie Blachownia w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000.

⁴³ K. Budzowska, „Sport kobiet w Częstochowie w latach 1989–1997 na łamach prasy lokalnej” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1998; K. Kluszevska, „Ruch sportowy kobiet w Częstochowie w latach 1989–1998” (praca magisterska), WSP Częstochowa 2000.

⁴⁴ A. Cierpień, „Przebieg kariery sportowej Marka Cieślaka” (praca licencjacka), WSP Częstochowa 1998.

Summary

State of Research on the History of Sports Movement in the Province of Częstochowskie in Years 1975–1998

This article presents the state of research on the history of sports movement in the province of częstochowskie in years 1975–1998. Monographs, dissertations and articles included, which were published in joint publications, presented the history of sport on the territory of the province of częstochowskie. The publications, made owing to the historians of physical education, most often concerned the origin and activity of Students' Sports Association, School Sports Association, Gymnastic Association "Sokół", as well as of sports clubs. They were mostly studies on the history of sports and social organizations and associations on the territory of Częstochowa.

Keywords: sports clubs, sport in the province of częstochowskie, state of research.

Bibliografia

A. Źródła drukowane

IV Samolotowe Mistrzostwa Państw Socjalistycznych: Częstochowa 26 czerwca – 3 lipca 1988, Częstochowa 1988.

Informator o Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza, Częstochowa 1995.

VII Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży. Informator, Częstochowa 1980.

Victoria Częstochowa 1922–2007. Jednodniówka wydana na 85-lecie klubu.

B. Literatura

I. Publikacje

50 lat Zespołu Szkół Ekonomicznych w Częstochowie, Częstochowa 2001.

55 lat MRKS „Skra” Częstochowa 1926–1981, Częstochowa 1981.

70 lat RKS Raków Częstochowa, Częstochowa 1991.

75 lat RKS Raków Częstochowa, Częstochowa 1997.

80 lat Zespołu Szkół im. Jana Kochanowskiego w Częstochowie, Częstochowa 2002.

Albrycht K. i inni, *10 lat VIII Liceum Ogólnokształcącego Samorządowego w Częstochowie 1994–2004*, Częstochowa 2004.

Antoniewicz M., *Gmina Mykanów*, Mykanów 1999.

Biłos E., Klimas E., *Secemin. Dziedzictwo kulturowe Gminy*, Secemin 2004.

- Czterdzieści dwa lata Czterdziestej Drugiej: Szkoła Podstawowa nr 42 im. Jana Brzechwy w Częstochowie 1966–2008*, red. J. Górecki, J. Sętowski, Częstochowa 2008.
- Czyż E., *50-lecie Klubu Sportowego „Jedność” w Boronowie*, Boronów 2003.
- Dawniej i dziś – wędrówka po śladach lokalnej kultury i historii*, red. K. Wójcik, R. Kępa, Garnek 2004.
- Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1953–2003*, red. E. Małolepszy, J. Sętowski, Częstochowa 2006.
- Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, Poznań 1991.
- Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
- Gaj J., Pieczyński P., Urban R., *Sport w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, [w:] *Zarys historii sportu w Polsce 1867–1997*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1999.
- Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa 1987.
- Giersztof N., Kaczmarska M., *Monografia SP 39 im. M. Konopnickiej w Częstochowie 1965–2005*, Częstochowa 2005.
- Grzybowski T., *Polskie drużyny piłki siatkowej w europejskich rozgrywkach pucharowych w latach 1989–2000*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002.
- Herba B., *Dzieje Konopisk i okolic*, Konopiska 2004.
- Imiołek K. i inni, *Jubileusz 80-lecia KS „Pogoń” Blachownia 1924–2004*, Blachownia 2004.
- Kamiński M., *Monografia MLKS „Zawisza” Pajęczno*, Łódź 1991.
- Kita A., *Uczniowski Klub Sportowy „Gol” Częstochowa. Geneza i rozwój kobiecej drużyny piłkarskiej (1996–2008)*, Częstochowa 2009.
- Kochanek J., *Ludowy Zespół [Klub] Sportowy [LZS. LKS] „Śląsk” Koszęcin. Lata 1948–2008. Monografia*, Koszęcin 2008.
- Kochanek J., *Monografia sołectwa Strzebiń*, Strzebiń 2004.
- Kołodziejki J., *85 lat Gimnazjum i Liceum im. Romualda Traugutta w Częstochowie 1920–2005*, Częstochowa 2005.
- Kołodziejki J., *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie w latach 1920–2000*, Częstochowa 2000.
- Krystek R., *Sport szkolny w działalności Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1989–1998. Materiały do wykorzystania przez nauczycieli wychowania fizycznego*, Częstochowa 2001.
- Kuczera R., *Victoria Częstochowa 1922–2004. Historia Klubu*, Częstochowa 2004.
- „Kultura Fizyczna”, z. I, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 1997.

- „Kultura Fizyczna”, z. III, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 2000.
- Kupczyk S., Pięta W., *X lat Klubu Uczelnianego AZS Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie*, Częstochowa 1983.
- Laskowski A., *Organizacja i układ administracyjny województw*, „Ziemia Częstochowska”, t. XII: *Województwo częstochowskie. Szkice monograficzne w rozwoju społeczno-gospodarczym*, red. M. Stańczyk, Częstochowa 1978, s. 22–28.
- Maksimowska B., *Klasy i szkoły sportowe oraz szkoły mistrzostwa sportowego w Polsce*, „Kultura Fizyczna”, z. III, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 2000.
- Małolepszy E., Baczyński W., *Reaktywowanie i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie w latach 1992–2006*, [w:] *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, red. T. Drozdek-Małolepsza, Częstochowa 2009.
- Małolepszy E., Baczyński W., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Ziemi Częstochowskiej w latach 1906–1993. Zarys dziejów*, Częstochowa 1994.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998 (na przykładzie wybranych gmin)*, „Studia Humanistyczne”, nr 2, Kraków 2002.
- Mecner K., *80 lat polskiej siatkówki. Od przebijanki do ligi światowej*, Warszawa 2002.
- Monografia (1949–2004) V Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Częstochowie*, Częstochowa 2004.
- Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura. Księga dedykowana Jubileuszowo Profesorowi Władysławowi Szlufikowi*, red. U. Ordon, S. Podobiński, Częstochowa 2000.
- Pawelczyk M., *Dzieje lublinieckiej „Sparty” 1936–1986*, Lubliniec 1986.
- Pietraszek Z., *75 lat KS „Victoria” Częstochowa*, Częstochowa 1997.
- Pięta W., *Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie w latach 1945–2000*, Częstochowa 2007.
- Pięta W., *Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie w Trzeciej Rzeczypospolitej (1989–2000)*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002.
- Pięta W., *Kronika osiągnięć sportowych studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie w latach 1973–1993*, Częstochowa 1993.
- Pięta W., Pięta P., Pięta B., *Księga Jubileuszowa AZS Częstochowa*, Częstochowa 2000.

- Pięta W., *Piłka nożna w częstochowskim AZS*, [w:] *Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura. Księga dedykowana Jubileuszowo Profesorowi Władysławowi Szlufikowi*, red. U. Ordon, S. Podobiński, Częstochowa 2000.
- Pięta W., Podobiński S., *25-lecie Akademickiego Związku Sportowego: księga pamiątkowa*, Częstochowa 1998.
- Pięta W., *Powstanie i dorobek AZS Politechniki Częstochowskiej (1974–2000)*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce Południowej*, red. A. Nowakowski, Wadowice 2001.
- Pięta W., *Tenis stołowy na Górnym Śląsku w latach 1929–2004*, Częstochowa 2005.
- Pięta W., *Wychowanie fizyczne i sport w Uczelni Pedagogicznej Częstochowy w latach 1971–1996*, „Kultura Fizyczna”, z. I, red. J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy, Częstochowa 1997, s. 63–80.
- Ponczek M., *Kultura fizyczna a Kościół Rzymskokatolicki w Polsce po II wojnie światowej*, Katowice 2003.
- Sętowski J., *IV Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie 1862–2007. Szkoła, nauczyciele, wychowankowie. Monografia*, Częstochowa 2007.
- Snoch B., *Mała Encyklopedia Częstochowy*, Częstochowa 2002.
- Snoch B., *Mały Leksykon Częstochowy*, Częstochowa 1995.
- Soczyk M., *Sześćdziesiąt lat w lidze polskiej minęło. Częstochowski Klub Motocyklowy „Włókniarz” 1946–2008*, Częstochowa 2009.
- Sport w województwie gorzowskim w latach 1975–1990*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1993
- Szkoda M., *70 lat KS „Pogoń” Blachownia (1924–1994)*, Blachownia 1994.
- Szkoda M., Imiołek K., Ziółek R., *Historia obiektów sportowych w Blachowni*, Blachownia 2008.
- Szymański L., *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.
- Szymański L., *Parlament Polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980*, Wrocław 1990.
- Szymański L., *Sejm lat osiemdziesiątych wobec problemów kultury fizycznej w Polsce*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002.
- Szymański L., *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1984.
- Tajchman A., *Diaamentowy Jubileusz Aeroklubu Częstochowskiego 1945–2005. Kalendarium sześćdziesięciolecia*, Częstochowa 2005.
- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, red. T. Drozdek-Małolepsza, Częstochowa 2009.

- Trzydziestolecie AZS WSP Częstochowa*, Częstochowa 2003.
- Wąsik J., *Informator Taekwon-do*, Częstochowa 2000.
- Wąsik J., *Taekwon-do dla początkujących*, Częstochowa 2001.
- Wiśniewska J., *Dzieje Miasta i Gminy Kozięglowy*, Katowice 1996.
- Wróbel J., Wójcik M., *Monografia 70 lat Częstochowskiego Klubu Sportowego „Budowlani”*, Częstochowa 1992.
- Wybrane zagadnienia z organizacji i historii Akademickiego Związku Sportowego. Na 55-lecie AZS w Częstochowie (1945–2000)*, red. A. Nowakowski, Częstochowa 2001.
- XXX-lecie Zespołu Szkół im. C.K. Norwida. Monografia szkoły*, Częstochowa 1995.
- Z dziejów kultury fizycznej w Polsce Południowej*, red. A. Nowakowski, Wadowice 2001.
- Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V, red. B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 2002.
- Zakrzewski A.J., Związek J., *Żytno (1198–1998)*, Żytno 1998.
- Zarys historii sportu w Polsce (1867–1997)*, red. J. Gaj, B. Woltmann, Gorzów Wlkp. 1999.
- Zatoński S., *Pół wieku Szkoły Rolniczej w Złotym Potoku 1948–1998*, Złoty Potok 1998.
- „Ziemia Częstochowska”, t. XII: *Województwo częstochowskie. Szkice monograficzne w rozwoju społeczno-gospodarczym*, red. M. Stańczyk, Częstochowa 1978.
- Ziółek R., *85 lat KS „Pogoń” Blachownia. Kolejne 5 lat historii*, Blachownia 2009.

II. Prace niepublikowane

a) prace doktorskie

- Golanko R., „Kultura fizyczna w województwie białkopodlaskim w latach 1975–1995”, AWF Poznań 1999.
- Jaroszewski J., „Kultura fizyczna na Ziemi Kaliskiej w latach 1892–1998”, AWF Poznań 2008.
- Jaszczur-Nowicki J., „Infrastruktura sportowa województwa elbląskiego w latach 1975–1995”, AWF Gdańsk 1997.
- Król P., „Kultura fizyczna w województwie tarnobrzeskim w latach 1975–1998”, AWF Poznań 2004.
- Pięta W., „Rozwój sportu akademickiego w Częstochowie w latach 1945–1998”, AWF Katowice 2002.
- Świder P., „Kultura fizyczna w województwie krośnieńskim w latach 1975–1998”, ZWKF Gorzów Wlkp. 2007.

Warchoł K., „Kultura fizyczna w województwie przemyskim w latach 1975–1998”, AWF Warszawa 2000.

b) prace magisterskie

Burza D., „Wychowanie fizyczne i sport w gminie Dąbrowa Zielona”, WSP Częstochowa 2004.

Dugacz K., „Geneza i działalność Zakładowego Klubu Sportowego «Motor» Praszka do 2002 roku”, WSP Częstochowa 2004.

Dzierżyk T., „Piłka nożna w województwie częstochowskim w latach 1975–1995. Zarys dziejów”, WSP Częstochowa 1998.

Gazda P., „Zarys dziejów Ludowych Zespołów Sportowych w województwie częstochowskim w latach 1975–1989”, WSP Częstochowa 2000.

Halkiewicz M., „Działalność Częstochowskiego Klubu Motocyklowego «Włókniarz» Częstochowa w latach 1950–1996”, WSP Częstochowa 1997.

Janusz N., „Piłka nożna w województwie częstochowskim w latach 1989–1998”, WSP Częstochowa 2001.

Jagusiak D., „Piłka siatkowa w województwie częstochowskim w latach 1975–1989”, WSP Częstochowa 2000.

Kamasińska A., „Działalność Klubu Sportowego «Częstochowianka» w latach 1936–2002”, WSP Częstochowa 2004.

Kierach K., „Geneza i działalność Ludowego Klubu Sportowego «Naprzód» Ostrowy do 2002 roku”, WSP Częstochowa 2003.

Klimas I., „Wychowanie fizyczne i sport w gminach Radków i Secemin w latach 1989–1998”, WSP Częstochowa 2000.

Kluszevska K., „Ruch sportowy kobiet w Częstochowie w latach 1989–1998”, WSP Częstochowa 2000.

Konieczny D., „85-lecie Klubu Sportowego «Raków» Częstochowa”, AJD Częstochowa 2006.

Kowalczyk M., „Historia Klubu Sportowego «Victoria 1922» Częstochowa w latach 1922–1990”, WSP Częstochowa 1995.

Kowalski B., „Geneza i działalność Gminnego Ludowego Klubu Sportowego «LOT» Konopiska do 2002 roku”, WSP Częstochowa 2004.

Krzyżanowski O., „Działalność Akademickiego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1989–2001”, WSP Częstochowa 2002.

Kuczera R., „Monografia sekcji piłki nożnej Klubu Sportowego Victoria Częstochowa w latach 1922–1993”, AWF Biała Podlaska 1993.

Leśniewski A., „Geneza i działalność LKS «Zawisza» Pajęczno do 1989 roku”, WSP Częstochowa 2000.

Mielczarek B., „Wychowanie fizyczne i sport w Kłobucku w latach 1945–1999”, WSP Częstochowa 2002.

- Nowak S., „Wychowanie fizyczne i sport w gminie Janów w okresie transformacji ustrojowej w latach 1989–1998”, WSP Częstochowa 2001.
- Podwysocki P., „80 lat sekcji piłki nożnej w Robotniczym Klubie Sportowym «Raków» Częstochowa 1921–2001”, UŚ Katowice 2001.
- Skuza P., „Działalność Klubu Sportowego «Skra» w Częstochowie w latach 1926–1990”, WSP Częstochowa 1995.
- Tomaszewski P., „Powstanie i rozwój ruchu sportowego w Częstochowie. 70 lat RKS «Raków» Częstochowa”, WSP Częstochowa 1993.

c) prace licencjackie

- Bekus S., „Działalność Ludowego Zespołu Sportowego «Orkan» Rzerzeczyce w latach 1936–1996”, WSP Częstochowa 1998.
- Budzowska K., „Sport kobiet w Częstochowie w latach 1989–1997 na łamach prasy lokalnej”, WSP Częstochowa 1998.
- Cierpiał A., „Przebieg kariery sportowej Marka Cieślaka”, WSP Częstochowa 1998.
- Ciura M., „Działalność sekcji tenisa stołowego AZS WSP Częstochowa w latach 1973–1989”, WSP Częstochowa 1998.
- Klimas I., „Wychowanie fizyczne i sport gminy Secemin w latach 1989–1996”, WSP Częstochowa 1998.
- Kokott G., „Historia i rozwój sekcji piłki nożnej RKS «Raków» Częstochowa w latach 1961–1996”, AWF Warszawa 1997.
- Mielczarek B., „Rozwój sekcji piłki nożnej w MOKSiR «Znicz» Kłobuck w latach 1989–1998”, WSP Częstochowa 1999.
- Rydzek B., „Działalność Aeroklubu Częstochowskiego w latach 1945–1995”, WSP Częstochowa 1997.